

Силабус освітнього компонента

Програма навчальної дисципліни

ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Шифр та назва спеціальності
Для всіх спеціальностей

Інститут
ННІ Соціально-гуманітарних технологій

Освітня програма
Для всіх ОП

Кафедра
Філософії (307)

Рівень освіти
Магістр

Тип дисципліни
Наукова підготовка, Обов'язкова

Семестр
2

Мова викладання
Українська

Викладачі, розробники

Тараров Яків Володимирович
yakiv.tararoiev@khpi.edu.ua

Доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії НТУ «ХПІ».

Досвід роботи – більше 20 років. Автор понад 90 наукових та навчально-методичних праць. Провідний лектор з дисципліни: «Філософські проблеми сучасного наукового пізнання».

[Детальніше про викладача на сайті кафедри](#)

Загальна інформація

Анотація

Дисципліна «Філософські проблеми сучасного наукового пізнання» розглядає специфіку наукового знання, тобто відмінність науки від інших видів діяльності людини, рівні та методи та методи наукового пізнання, соціальні функції, які виконує наука. Також у дисципліні розглянуті етапи розвитку уявлень про науку, починаючи від позитивізму першої хвилі, через розгляд позитивізму другої хвилі а позитивізму третьої хвилі. Вказані основні протиріччя та проблеми позитивістського підходу та його ідейна неспроможність. Розглянуті постпозитивістські концепції деяких авторів та етапи розвитку наукового знання та вплив науки на суспільство та суспільства на науку.

Мета та цілі дисципліни

Курс «Філософські проблеми сучасного наукового пізнання» розрахований на студентів-магістрів і ставить за мету поглиблене вивчення найбільш актуальних проблем, які мають особливе науково-теоретичне і практичне значення. Він спирається на знання загальноосвітніх дисциплін, які студенти вивчали на протязі п'яти років в університеті.

Формат занять

Лекції, практичні заняття, консультації. Підсумковий контроль – залік

Компетентності

Програмні компетентності згідно освітньої програми.

Результати навчання

Програмні результати навчання згідно освітньої програми.

Обсяг дисципліни

Загальний обсяг дисципліни 90 год. (3 кредити ECTS): лекції – 16 год., практичні заняття – 16 год., самостійна робота – 58 год.

Передумови вивчення дисципліни (пререквізити)

Курси: Історія науки та техніки, філософія (усе – бакалаврат), загальні курси з математичних, фізичних та технічних дисциплін

Особливості дисципліни, методи та технології навчання

Методи викладання та навчання:

інтерактивні лекції з презентаціями, дискусії, практичні заняття, командна робота, кейс-метод, метод зворотного зв'язку з боку студентів, проблемне навчання.

Форми оцінювання:

письмові індивідуальні завдання до практичних робіт, оцінювання знань на практичних заняттях, експрес-опитування, письмові завдання, відповідно до графіку навчального процесу.

Програма навчальної дисципліни

Навчальні заняття

Лекції

Теми лекцій

Кількість годин

Тема 1. Наука: специфіка а рівні наукового пізнання.

2

Специфіка мови науки, наука як система, установка на отримання об'єктивної істини, специфічні знаряддя праці. Соціальні функції наукового пізнання світоглядна, методологічно-пізнавальна, ідеологічна, прогностична, освітня, виховна, виробнича, соціально-трансформаційна. Теоретичний рівень наукового пізнання. Теорія як символічне абстрактне мислення. Раціонально-логічні засади теорії. Дворівнева структура теоретичного рівня пізнання. Емпіричний рівень наукового пізнання. Чуттєве сприйняття як база емпіричного рівня пізнання. Особливості чуттєвого рівня сприйняття у науці. Місце та роль пристроїв у цьому. Дворівнева структура теоретичного рівня наукового пізнання. Емпіричний факт.

Тема 2. Наука: методи наукового пізнання.

2

Загально логічні методи: аналіз, синтез, індукція, індукція, аналогія, історичний, логічний. Методи наукового пізнання, які використовуються на теоретичному рівні: Аксиоматичний метод, метод формалізації як його узагальнення, теорема Гьоделя, гіпотетико-дедуктивний метод як розширення попереднього. Методи наукового пізнання, які використовуються на емпіричному рівні: метод споглядання та метод спостереження, метод порівняння, експеримент та його класифікація. Моделювання.

Тема 3. Позитивізм.

2

Сутність позитивізму. Особливості позитивістського мислення. Ставлення до філософії позитивізму. Позитивізм першої хвилі. Представники позитивізму першої хвилі. Особливості позитивізму першої хвилі. Причини виникнення позитивізму.

Місце позитивізму у культурі. Причини кризи позитивізму першої хвилі. Емпіріокритицизм як друга хвиля позитивізму. Представники емпіріокритицизму. Критика емпіріокритицизму. Представники критики емпіріокритицизму. Неспроможність позитивістських концепцій науки.

Тема 4. Неопозитивізм.

2

Сутність та причини виникнення неопозитивізму. Специфіка неопозитивізму. Цілі та завдання неопозитивізму. Етапи розвитку неопозитивізму. Представники та школи неопозитивізму. Логічний позитивізм. Його особливості та специфіка. Принцип верифікації як загальна основа неопозитивізму. Неспроможність принципу верифікації та неопозитивістського підходу в цілому.

Тема 5 Постпозитивізм та моделі наукового знання К. Поппера та Т. Куна

2

Відмінність розуміння науки у позитивізмі та постпозитивізмі. Наука як динамічне знання та наука як соціальний інститут. Соціо-культурні засади наукового знання. Філософія науки К. Поппера. Принцип фальсифікації К. Поппера та різновиди його тлумачення. Принцип фальсифікації як принцип демаркації наукового знання. «Структура наукових революцій» Т. Куна. Концепти «парадигма», «нормальна наука» «наукова революція». Евристична роль концепції розвитку науки Т. Куна.

Тема 6. Моделі наукового знання И Лакатоса, С.Тулміна та П. Фесрабенда.

2

Концепція «науково-дослідних програм» Імре Лакатоса. Науково-дослідницька програма та її елементи. «Еволюціоністська програма дослідження науки» Стівена Тулміна. «Матриці розуміння», «мутації» та «природний відбір» теорій. Соціальна обумовленість наукового знання. Концепція «епістемологічного анархізму» Пауля Фесрабенда. Тотожність науки, релігії а ідеології згідно Пауля Фесрабенда. Некумулятивне розуміння науки.

Тема 7. Наука та суспільство: перші кроки.

2

Основні етапи технологічного розвитку суспільства. Неолітична та індустріальна революція. Причини та наслідки цих революцій. Донаукові форми знання у стародавньому світі. Протонаука у стародавньому Китаї, Індії та Месопотамії. Досягнення цих культур у певних видах знань та значення цих знань для сучасності. Виникнення науки: причини та наслідки. Специфіка Культури Античної Греції. Виникнення теоретичного способу мислення. Антична наука, її зміст та особливості. Аристотель як фундатор науки. Епоха еллінізму та розвиток науки. Причини та наслідки кризи античної науки.

Тема 8. Наука та суспільство: розширення взаємодії.

2

1. Причини повернення до наукового стилю мислення у середньовіччі. Криза середньовічного суспільства. Середньовічні університети у Західній Європі. Трансформації суспільства у Новий час. Початок розвитку капіталістичної світ-системи. Виникнення Академій Наук. Причини виникнення та сутність індустріальної епохи. Наука індустріальної доби. Поєднання науки та техніки. Виникнення науково-технічного розвитку. Перспективи розвитку науки у XXI.

Загальна кількість годин

16

Практичні заняття

Теми практичних/семінарських занять

Кількість годин Вагові
коефіцієнти а

Тема 1. Наука: специфіка а рівні наукового пізнання.

2

–

Специфіка мови науки, наука як система, установка на отримання об'єктивної істини, специфічні знаряддя праці. Соціальні функції наукового пізнання світоглядна, методологічно-пізнавальна, ідеологічна, прогностична, освітня, виховна, виробнича, соціально-трансформаційна. Теоретичний рівень наукового пізнання. Теорія як символічне абстрактне мислення. Рационально-логічні засади теорії. Дворівнева структура теоретичного рівня пізнання.

Емпіричний рівень наукового пізнання. Чуттєве сприйняття як база емпіричного рівня пізнання. Особливості чуттєвого рівня сприйняття у науці. Місце та роль пристроїв у цьому. Дворівнева структура теоретичного рівня наукового пізнання. Емпіричний факт.

Тема 2. Наука: методи наукового пізнання. Загально логічні методи: аналіз, синтез, індукція, індукція, аналогія, історичний, логічний. Методи наукового пізнання, які використовуються на теоретичному рівні: Аксиоматичний метод, метод формалізації як його узагальнення, теорема Гьоделя, гіпотетико-дедуктивний метод як розширення попереднього. Методи наукового пізнання, які використовуються на емпіричному рівні: метод споглядання та метод спостереження, метод порівняння, експеримент та його класифікація. Моделювання.	2	–
Тема 3 Позитивізм. Сутність позитивізму. Особливості позитивістського мислення. Ставлення до філософії позитивізму. Позитивізм першої хвилі. Представники позитивізму першої хвилі. Особливості позитивізму першої хвилі. Причини виникнення позитивізму. Місце позитивізму у культурі. Причини кризи позитивізму першої хвилі. Емпіріокритицизм як друга хвиля позитивізму. Представники емпіріокритицизму. Критика емпіріокритицизму. Представники критики емпіріокритицизму. Неспроможність позитивістських концепцій науки.	2	–
Тема 4. Неопозитивізм. Сутність та причини виникнення неопозитивізму. Специфіка неопозитивізму. Цілі та завдання неопозитивізму. Етапи розвитку неопозитивізму. Представники та школи неопозитивізму. Логічний позитивізм. Його особливості та специфіка. Принцип верифікації як загальна основа неопозитивізму. Неспроможність принципу верифікації та неопозитивістського підходу в цілому.	2	–
Тема 5 Постпозитивізм та моделі наукового знання К. Поппера та Т. Куна Відмінність розуміння науки у позитивізмі та постпозитивізмі. Наука як динамічне знання та наука як соціальний інститут. Соціокультурні засади наукового знання. Філософія науки К. Поппера. Принцип фальсифікації К. Поппера та різновиди його тлумачення. Принцип фальсифікації як принцип демаркації наукового знання. «Структура наукових революцій» Т. Куна. Концепти «парадигма», «нормальна наука» «наукова революція». Евристична роль концепції розвитку науки Т. Куна.	2	–
Тема 6. Моделі наукового знання И Лакатоса, С.Тулміна та П. Феєрабенда. Концепція «науково-дослідних програм» Імре Лакатоса. Науково-дослідницька програма та її елементи. «Еволюціоністська програма дослідження науки» Стівена Тулміна. «Матриці розуміння», «мутації» та «природний відбір» теорій. Соціальна обумовленість наукового знання. Концепція «епістемологічного анархізму» Пауля Феєрабенда. Тотожність науки, релігії а ідеології згідно Пауля Феєрабенда. Некумулятивне розуміння науки.	2	–
Тема 7. Наука та суспільство: перші кроки. Основні етапи технологічного розвитку суспільства. Неолітична та індустріальна революція. Причини та наслідки цих революцій. Донаукові форми знання у стародавньому світі. Протонаука у	2	–

стародавньому Китаї, Індії та Месопотамії. Досягнення цих культур у певних видах знань та значення цих знань для сучасності. Виникнення науки: причини та наслідки. Специфіка Культури Античної Греції. Виникнення теоретичного способу мислення. Антична наука, її зміст та особливості. Аристотель як фундатор науки. Епоха еллінізму та розвиток науки. Причини та наслідки кризи античної науки.

Тема 8. Наука та суспільство: розширення взаємодії.

2

–

1. Причини повернення до наукового стилю мислення у середньовіччі. Криза середньовічного суспільства. Середньовічні університети у Західній Європі. Трансформації суспільства у Новий час. Початок розвитку капіталістичної світ-системи. Виникнення Академій Наук. Причини виникнення та сутність індустріальної епохи. Наука індустріальної доби. Поєднання науки та техніки. Виникнення науково-технічного розвитку. Перспективи розвитку науки у XXI.

Загальна кількість годин

16

$$\sum_{i=1}^n a_i = 0$$

Лабораторні роботи

Лабораторні заняття в рамках дисципліни не передбачені.

Контрольні роботи

Лабораторні заняття в рамках дисципліни не передбачені.

Самостійна робота

До самостійної роботи відноситься самостійне опрацювання теоретичного матеріалу та виконання індивідуального завдання (реферат).

Опрацювання теоретичного матеріалу

Теми для самостійного вивчення

Кількість годин

Тема 1. Порівняльний аналіз соціальних функцій науки, мистецтва та релігії

6

Тотожність та відмінність соціальних функцій мистецтва, релігії та науки. Особливість кожної з них. Механізми реалізації цих функцій. Історичні приклади.

Тема 2. Спеціальні методи теоретичного та емпіричного рівня

6

Приклади спеціальних методів теоретичного та емпіричного рівня що до власних спеціальностей, спеціалізації та тематики дипломної роботи.

Тема 3. Відмінність французького та англійського позитивізму першої хвилі.

6

Соціо-культурна обумовленість англійського а французького стилю мислення. Економічні чинники, які впливали на відмінність французького та англійського позитивізму першої хвилі.

Тема 4. Виникнення логіки як наукової дисципліни.

6

Онтологічна концепція Аристотеля про матерію та форму. Закони Аристотеля як закони буття. Структура логіки Аристотеля.

Тема 5. Основні соціальні інститути науки у сучасності.

6

Організація наукової діяльності у інститутах держави. Організація форм наукової діяльності у приватних та суспільних соціальних інститутах. Організація НДОКР – етапи та структурна реалізація.

Загальна кількість годин

30

Тематика індивідуальних завдань

Реферат передбачає виконання індивідуального звіту, розкривати обрану тематику, демонструвати вміння аналізувати інформацію та оформлювати текстові документи відповідно до мети навчальної дисципліни. Здобувач обирає конкретну тему в межах загальної тематики за погодженням з викладачем. Обсяг звіту: 8–12 сторінок основного тексту. Звіт має бути оформлений відповідно до вимог, наведених у літературному джерелі [2]. Завдання виконується протягом навчальних тижнів і подається на перевірку до екзамену.

Розуміння філософських проблем сучасного наукового пізнання

- Тема 1. Роль і функції філософії в науковому пізнанні.
- Тема 2. Наука, узагальнені особливості наукових знань.
- Тема 3. Наукова картина світу та її гносеологічний статус.
- Тема 4. Особливості розвитку науки та її історіографія (Стародавній світ, середні віки, епоха Відродження, новий та сучасний час)
- Тема 5. Класична і посткласична наука та філософський вплив на них.
- Тема 6. Циклічні моделі розвитку науки (моделі Т.Куна та І. Лакатоса).
- Тема 7. Метафізична концепція розвитку науки та її особливості.
- Тема 8. Наукове знання, його природа та типологія.
- Тема 9. Гносеологічні основи наукового пізнання.
- Тема 10. Гносеологічні основи наукового пізнання.
- Тема 11. Епістемологічний анархізм П. Фейєрабенда.
- Тема 12. Сучасна епістемологія та її особливості.
- Тема 13. Структурні рівні наукового знання та їх особливості.
- Тема 14. Сучасна наука, особливості її розвитку та проблеми.
- Тема 15. Філософські та логічні підстави оцінки наукового знання у теорії К. Поппера.
- Тема 16. Новації в сучасній філософії науки. Сінергетика і евристика.
- Тема 17. Наукове та позанаукове знання у сучасній філософії науки.
- Тема 18. Методи збору емпіричної інформації дослідження.
- Тема 19. Методи теоретичного узагальнення емпіричної інформації.
- Тема 20. Види наукового пояснення (дедуктивно-номологічне, раціональне, потенціональне)
- Тема 21. Співвідношення та порозуміння метода та методології в наукових дослідженнях.
- Тема 22. Філософські проблеми Моделювання як узагальненого метода дослідження.
- Тема 23. Місце та роль спостереження у науковому дослідженні.
- Тема 24. Наукові факти та їх роль в наукових дослідженнях.
- Тема 25. Проблема, парадигма, наукова програма як джерело наукових досліджень.
- Тема 26. Гіпотеза і теорія як форма наукового пізнання.
- Тема 27. Наука, її роль та місце в сучасному світі.
- Тема 28. Поняття істини та її концепції в науковому пізнанні.
- Тема 29. Творчість як конструктивний принцип сучасної науки.
- Тема 30. Методи опосередкованої оцінки істинності наукових знань.

Загальна кількість годин

28

Неформальна освіта

Здобувач має можливість перезарахувати окремі теми або курс шляхом: проходження професійних курсів чи тренінгів, онлайн-освіти, професійних стажувань, у сфері, що відповідає навчальним цілям дисципліни.

Для зарахування необхідно надати: сертифікат (електронний або друкований) про проходження курсу/стажування, опис програми тренінгу із зазначенням змісту тем, обсягу та тривалості.

Рекомендовані курси, тренінги, стажування

1. Матеріали до підготовки до екзамену з дисципліни «методологія наукового пізнання для вступу до аспірантури»
<https://osvita.ua/master/master-zno/program/94677/>
2. Матеріали до підготовки до екзамену з дисципліни «методологія наукового пізнання для вступу до аспірантури»
https://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/42130/1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%B2%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D1%96%D0%B2%D0%BA%D0%B8_%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8.pdf
3. Матеріали до підготовки до екзамену з дисципліни «методологія наукового пізнання для вступу до аспірантури»
<https://t.me/EVVua>
4. Матеріали до підготовки до екзамену з дисципліни «методологія наукового пізнання для вступу до аспірантури»
<https://naurok.com.ua/test/osnovi-naukovih-doslidzhen-1028245.html>

Література та навчальні матеріали та інформаційні ресурси

1. Кодекс етики академічних взаємовідносин та доброчесності Національного Технічного Університету «Харківський Політехнічний Інститут» СУЯ ХПІ-ВЗЯОД-МР/10.1:2023.
<https://blogs.kpi.kharkov.ua/v2/nv/wp-content/uploads/sites/43/2024/04/Kodeks-etyky-akademichnyh-vzayemovidnosyn-ta-dobrochesnosti-Natsionalnogo-tehnichnogo-universytetu-Harkivskiy-politehnicznyj-institut-.pdf>
2. Система стандартів з організації навчального процесу. ТЕКСТОВІ ДОКУМЕНТИ У СФЕРІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ. Загальні вимоги до виконання. СТЗВО-ХПІ-3.01-2025.
<https://blogs.kpi.kharkov.ua/v2/metodotdel/wp-content/uploads/sites/28/2025/06/STZVO-HPI-3.01-2025-2.pdf>
3. Філософські проблеми сучасно наукового пізнання: підручник для студентів-магістрів усіх спеціальностей і форм навчання. / Я.В. Тарароєв; О.О. Дольська; Т.М. Дишкант та ін. Харків: Видавець Іванченко І. С., 2023. – 350 с.
<https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/ec570172-dc88-4ef3-90b1-17adb2605928/content>
4. Заремський М.Й. Філософія науки: навчально-методичний посібник для аспірантів. Глухів, 2022. – 211 с. <http://46.201.250.252:8080/handle/123456789/1796>
5. Стежко, З. В. Філософські проблеми наукового пізнання: навч. посіб. / З. В. Стежко, С. П. Римар ; М-во освіти і науки України, Центральноукраїн. нац. техн. ун-т. – Кропивницький : ЦНТУ, 2022. – 141 с. <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/12347>
6. Житарюк І.В. Філософія освіти, науки та окремих її галузей. Конспект лекцій: Навч. посібник. – 2-ге вид., стереотипне. Київ: Видавництво «Людмила», 2022. – 620 с.
<https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5000/%d0%a4%d0%9e%d0%9d.pdf>
7. Філософія науки : підручник/ О. П. Дзьобань; ДНУ «Ін-т інформації, безпеки і права Нац. академії прав. наук України». – Київ; Одеса : Фенікс, 2024. – 516 с.
https://ippi.org.ua/sites/default/files/filosofiya_nauki_2024.pdf
8. Кіпенський А. В., Тарароєв Я. В. Техніка, наука і духовність у ХХІ сторіччі: філософський аналіз / Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут". Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства, 2023, № 1, с. 6–14.
<https://doi.org/10.20998/2227-6890.2023.1.01>

Система оцінювання

Підсумкова оцінка з освітнього компонента визначається відповідальним лектором за темами, видами занять, тощо у відповідності до силабусу і є інтегральною оцінкою результатів усіх вид навчальної діяльності здобувача вищої освіти. Підсумкова оцінка повинна відображати всі оцінки за складовими навчального процесу з урахуванням їх вагових показників k :

Поточний контроль (практичні, семінарські заняття), k_1	Індивідуальне завдання (реферат), k_2	Підсумковий контроль (залік), k_3
0,4	0,4	0,2

Сума коефіцієнтів повинна складати одиницю: $k_1 + k_2 + k_3 = 1$. Підбір вагових коефіцієнтів підсумкової оцінки здійснює розробник курсу.

Розрахунок підсумкової оцінки проводиться за формулою:

$$O = P \cdot k_1 + I \cdot k_2 + PK \cdot k_3$$

де: P – середньозважена середня оцінка за поточний контроль

I – оцінка за виконання індивідуального завдання

PK – оцінка за підсумковий контроль

$$P = \frac{P_1 \cdot a_1 + P_2 \cdot a_2 + \dots + P_n \cdot a_n}{\sum_{i=1}^n a_i}$$

де: a_i – ваговий коефіцієнт кожної усної відповіді.

Оскільки, у силу специфіки предмету ваговий коефіцієнт кожної усної відповіді тотожні один одному, тобто $a_1 = a_2 = \dots = a_n$ то

$$P = \frac{P_1 \cdot a_1 + P_2 \cdot a_2 + \dots + P_n \cdot a_n}{\sum_{i=1}^n a_i} = \frac{P_1 + P_2 + \dots + P_n}{n} \text{ (середнє арифметичне)}$$

де: n – кількість відповідей за семестр

Поточні оцінки за кожну складову ($P, K, I, \dots$) виставляються за 100-бальною шкалою згідно з положенням «Про критерії та систему оцінювання знань та вмінь і про рейтинг здобувачів вищої освіти» НТУ «ХПІ».

Підсумкова оцінка виставляється відповідно до розрахованої O з округленням до найближчого цілого числа в більшу сторону.

Шкала оцінювання

Сума балів	Національна оцінка	ECTS
90–100	Відмінно	A
82–89	Добре	B
75–81	Добре	C
64–74	Задовільно	D
60–63	Задовільно	E
35–59	Незадовільно (потрібне додаткове вивчення)	FX
1–34	Незадовільно (потрібне повторне вивчення)	F

Норми академічної етики і політика курсу

Студент повинен дотримуватися «Кодексу етики академічних взаємовідносин та доброчесності НТУ «ХПІ»: виявляти дисциплінованість, вихованість, доброзичливість, чесність, відповідальність. Конфліктні ситуації повинні відкрито обговорюватися в навчальних групах з викладачем, а при неможливості вирішення конфлікту – доводитися до відома співробітників дирекції інституту. Нормативно-правове забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності НТУ «ХПІ» розміщено на сайті:

<https://blogs.kpi.kharkov.ua/v2/nv/wpcontent/uploads/sites/43/2024/04/Kodeks-etyky-akademichnyh-vzayemovidnosyn-ta-dobrochesnostiNatsionalnogo-tehnichnogo-universytetu-Harkivskiy-politehnicznyj-institut-.pdf>

Погодження

Силабус погоджено 26.08.2025

Завідувачка кафедри філософії
Ольга ГОРОДИСЬКА

Гарант ОП